

جمهوری اسلامی ایران
مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه
پایان نامه سطح 3

مفهوم و مصداق عمل صالح از منظر قرآن و روایات

استاد راهنما: استاد حجت الاسلام و المسلمین محمدشب دینی پاشاکی

محقق: زهرا شعبانی سقزچی

سال تدوین: 1403

بسم الله الرحمن الرحيم

تقدیم به:

ساحت مقدس انبیاء و امامان علیهم السلام و وجود مقدس و نازنین آقا امام زمان (عج) و تمام کسانی که در طول تاریخ در فکر تبلیغ راستین دین مبین اسلام بوده اند و تمام فرزندگان حوزوی و فضلای گران قدر حوزه و دانشگاهیان عالم و متعهد به دین مقدس اسلام و تقدیم به همسر ما که در لحظه لحظه‌ی این پایان نامه در کنار ما بودند و مایه دلگرمی ما برای نوشتن این تکلیف شدن و هم چنین مادر بزرگواری، و همه‌ی افرادی که در این مسیر ما را یاری کردند. امید است که قدردان زحمات همه‌ی آن‌ها باشیم، ان شاءالله

با سپاس:

از استاد عزیز حجت الاسلام و المسلمین محمد شب دینی پاشاکی که با راهنمایی خود و سعی صدری که داشتند . از خداوند متعال توفیق روز افزون این استاد ارجمند را خواستاریم و ان شاءالله در سایه امام زمان(عج) روز به روز در راه تبلیغ دین به توفیقاتشان اضافه گردد.

چکیده

از نظر قرآن، انسان برای دستیابی به رضایت الهی، علاوه بر ایمان باید حرکت و تلاش داشته باشد تا به این مقصود برسد و این مطلوب در سایه عمل به فرامین الهی محقق میشود. با توجه به این که با ارزش ترین مفاهیم اعتقادی و اخلاقی، در صورتی که در میدان عمل ظهور و بروز نداشته باشد، الفاظی بی روح و خشک خواهد بود. بنابراین بندگان الهی برای برخورداری از عنایت و رحمت خداوند و رسیدن به کمال، می بایست به واجبات دینی و فرائض مذهبی عمل نموده و از محرمات پرهیز نمایند. و هدفی جز کسب رضای خدا نداشته باشند.

عمل صالح، عملی است که رضای خدا را همراه دارد. بندگان خدا برای رسیدن به این رضوان الهی باید سختی های دستیابی به عمل صالح را تحمل نموده و از مشکلات و موانع راه نترسند و و در این مسیر ثبات قدم داشته باشند.

بیشتر انسان ها به دلیل غرق شدن در مادیات، تمام تلاش خود را در جهت بدست آوردن مال و مقام یا سایر حوائج دنیوی میکنند و از انجام عمل صالح غافلند. پژوهش حاضر که با هدف بررسی مفهوم و مصداق عمل صالح، به روش توصیفی و تحلیلی انجام گرفته است، نتایج پژوهش حاکی از این می باشد که عمل صالح از لحاظ کیفیت با سایر اعمال نیک انسانی متفاوت بوده و عملی است که کیفیت متعالی آن که رضوان الهی را در پی دارد منظور است. و زمانی مقبول درگاه الهی است که صلاحیت نامیدن عمل صالح را داشته و خیر دنیا و آخرت را در پی داشته باشد. بنابراین شناخت و تشخیص عمل صالح و در ادامه عمل به آن، بر هر فرد مومنی لازم و ضروری است تا در سایه آن درجات قرب الی الله را طی کند.

کلید واژگان: روایات، قرآن، مفهوم، مصداق، عمل صالح.

فهرست مطالب

چکیده	د
مقدمه	1
فصل اول: کلیات تحقیق و مفهوم شناسی	2
گفتار اول: کلیات تحقیق	3
1-1 تبیین مسأله؛	3
2_1 پیشینه؛	3
3_1 اهمیت موضوع؛	14
4_1 اهداف پرداختن به این تحقیق؛	15
5_1 سوال‌های اصلی و فرعی؛	16
6_1 فرضیه‌ها؛	16
7_1 محدودیت‌ها و مشکلات تحقیق؛	16
8-1 روش گردآوری اطلاعات	16
گفتار دوم: مفهوم شناسی	16
1-2 عمل	16
2-2 صالح	18
فصل دوم: مفهوم عمل	22
گفتار اول: واژگان همسو با عمل صالح	233
1. حسنه	3
2. برّ	4
3. حسن	6
4. خیر	7
5. طیب	29
6. معروف	0
گفتار دوم: واژگان متقابل با عمل صالح	34

34	1. سیئه
Error! Bookmark not defined.	2. ریا
Error! Bookmark not defined.	3. منکر
39	4. سوء
Error! Bookmark not defined.	5. خبیث
0Error! Bookmark not defined.	6. شرک
43	فصل سوم: مصادیق عمل صالح
44	گفتار اول: مصادیق فردی
44	1. توبه
45	2. عبادت
46	3. پیشقدم در کارهای خیر
47	4. معرفت
48	5. نماد بلوغ عقلی
48	6. تکفیر گناهان
49	7. جزو مخبتین
51	8. تکامل روحی انسان
1Error! Bookmark not defined.	9. احسان به والدین
52	10. زدودن غم از چهره دیگران
Error! Bookmark not defined.	گفتار دوم: مصادیق اجتماعی
54	1. صدقه
Error! Bookmark not defined.	2. انفاق
Error! Bookmark not defined.	3. توأسی به حق و توأسی به صبر
Error! Bookmark not defined.	4. زکات
59	5. جهاد و شهادت فی سبیل الله
Error! Bookmark not defined.	فصل چهارم: آثار و فواید و کاربردهای عمل صالح از منظر قرآن و روایات
63	گفتار اول: آثار دنیوی
54	1. رسیدن به حیات طیب
554	2. نجات از مشکلات
Error! Bookmark not defined.	3. اعطای دانش

4. آرامش درونی و تکامل روحی.....	Error! Bookmark not defined.
5. پوشاندن لغزشها و اصلاح کارها	69
6. مشمول رحمت الهی شدن.....	Error! Bookmark not defined.
7. ایجاد دوستی	Error! Bookmark not defined.
8. استخلاف صالحان در زمین.....	Error! Bookmark not defined.
9. محو گناهان.....	71
10. پاداش بهترین عمل برای هر عمل صالح	74
11. حفظ از ناسپاسی	74
12. زیاد شدن خیرات	75
13. پررنگ شدن نقش خدا در تمامی شئون زندگی	75
14. حسن عاقبت	76
15. داخل شدن در جمع صالحان.....	76
16. دخول در رحمت الهی.....	77
17. اجابت دعا	78
18. تقرب به خدا	79
21. تکامل و خودسازی.....	80
20. رستگاری	81
گفتار دوم: آثار اخروی.....	2 Error! Bookmark not defined.
1. مشخص شدن جایگاه اخروی.....	Error! Bookmark not defined.
2. ترس و اندوه نداشتن.....	Error! Bookmark not defined.
3. جاودانه در بهشت.....	3 Error! Bookmark not defined.
4. امان از خسارت قیامت.....	5 Error! Bookmark not defined.

5. مصون	از	عذاب	ابدی
.....Error! Bookmark not defined.			جهنم
5defined.			
6. کشت آخرت			Error! Bookmark not defined.
7. امنیت از ترس های قیامت	87		
8. آسایش اخروی	87		
9. بهره‌مندی از نعمت	87		
10. روشنی دل	88		
11. پاداش غیرمقطوع	89		
12. فرجام شاد	90		
13. پاداش بدون حساب	90		
14. مغفرت و پاداش کبیر	91		
15. پاداش کامل	91		
16. اهل نجات	91		
جمع بندی و نتیجه گیری	92		
فهرست منابع	92		

«وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا • كُلًّا نُمِدُّ هَؤُلَاءِ وَهَؤُلَاءِ مِنْ عَطَاءِ رَبِّكَ وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا؛ و هر کس که سرای آخرت را بطلبد، و برای آن سعی و کوشش کند، در حالی که ایمان داشته باشد، چنین کسانی سعی و تلاش آنها، از سوی خدا پاداش داده خواهد شد. هر یک از این دو گروه را به اندازه شایستگی آنها از عطای پروردگارت، بهره و کمک می‌دهیم؛ و عطای پروردگارت هرگز از کسی منع نشده است.»

«إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ؛ ولی کسانی که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده‌اند، باغهای پر نعمت بهشت از آن آنهاست.»

سپس به پاداش مؤمنان پرداخته، می‌فرماید: «إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ؛ خداوند در این آیه فوز و پیروزی بزرگ را مشمول مومنانی می‌کند که عمل صالح انجام دهند. انسان باید تمام برنامه هایش را در مسیر قرب الی الله انجام داده تا صالح و مقبول درگاه احدیت باشد و به علو مقام برسد. فوز و فلاح دائم بر توأمانی ایمان و عمل صالح است.

10. روشنی دل

ایمان و عمل رابطه دوطرفه باهم دارند و همدیگر را تقویت می‌کنند. عملکرد انسان به مقتضای ایمان و شناخت است. ایمان نوری است که اگر با عمل صالح قرین شود درخشش آن بیشتر می‌گردد و انسان در زندگی از جهات مادی و معنوی، بصیرتر می‌گردد.

قرآن در آیه زیر به ثمرات ایمان و عمل صالح در دنیا و آخرت اشاره می‌کند: الف. «رَسُولًا يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِ اللَّهِ مُبَيِّنَاتٍ لِيُخْرِجَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ...؛ پیامبری را برای شما برانگیختیم که آیه های روشنگر خدا را برای شما تلاوت کند تا افراد با ایمان و نیکوکار از تاریکی (کفر و بد کرداری) به محیط روشن گام نهند.» یکی از اهداف نهایی ارسال پیامبران، خارج نمودن انسانها از کفر و ظلم و شرک و گناه بوده است زیرا این موارد عامل پراکندگی هستند. در حالی که ایمان و

¹. قرآن کریم، سوره اسراء، آیه 19 و 20.

². قرآن کریم، سوره لقمان، آیه 8.

توحید عامل توحید است. و کسی که ایمان داشته و عمل صالح انجام دهد در محور توحید قرار گرفته و ظلم و شرک و تاریکی ها به دور است.

ب. «وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحاً يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَداً قَدْ أَحْسَنَ اللَّهُ لَهُ رِزْقاً¹؛ آن کس که به خدا ایمان آورد و عمل نیکو انجام دهد، او را وارد بهشت می سازد که از زیر درختان آن چشمه ها جاری می گردد و جاودانه در آنجا هست و خدا روزی نیکو برای او فراهم ساخته است».

قسمت اول آیه بیانگر نتایج عمل صالح در این دنیا، و قسمت دوم بیانگر نتایج در آخرت است.² مواهب ایمان و عمل صالح هر دو دنیا را شامل می شود و فرجام نیکو از آن شایستگان است.

11. پاداش غیر مقطوع

در آیه «إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ³؛ مگر کسانی که ایمان آورده و کار های شایسته کردند که برای آنان پاداش بی پایان خواهد بود» خداوند برای مومنانی که اعمال صالح انجام دهند، اجری غیر ممنون یعنی غیر مقطوع می دهد.

ممنون "از ماده" من "در اینجا به معنی قطع یا نقص است، بنا بر این "غیر ممنون" اشاره به پاداشی دائمی و خالی از هر گونه نقص است، و بعضی گفته اند منظور خالی از منت بودن است اما معنی اول مناسبتر به نظر می رسد.⁴

این آیه این نکته را خاطر نشان می کند که اعتقاد حق و عمل صالح ملاک سعادت است. انسان باید از سرمایه عمر خود به خوبی استفاده کند و از عقیده و عمل حق پیروی کند تا مشمول پاداش بی منت شود.

¹. قرآن کریم، سوره طلاق، آیه 11.

². سیحانی، ج 14، ص 353.

³. قرآن کریم، سوره انشقاق، آیه 25.

⁴. تفسیر نمونه، مکارم شیرازی، ناصر، جلد 27، صفحه 145.

12. فرجام شاد

در آیه «وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُومِّدُ يَتَفَرَّقُونَ * فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ^۱»؛ و اما کسانی که ایمان آورده و کار های شایسته کرده اند، [در آن روز] در بوستان سرای (بهشت)، به شادی به سر می‌برند» وصف حال صالحان در قیامت توصیف شده است. آنها به واسطه ایمان و اعمال صالحی که انجام داده اند به قدری شاد و مسرور هستند که حالت شادی و سرور در تمام وجودشان مشخص است. خداوند در این آیه شرط ورود به بهشت و رستگاری را دو اصل ایمان و عمل صالح معرفی کرده است. به عبارت دیگر، اگر انسان خواهان سعادت و بهشت هست می بایست در طول زندگی خود همواره مومن بوده و عمل صالح انجام دهد.

13. پاداش بدون حساب

مطابق آیه «مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلَهَا وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أَثْنَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ^۲» دنیا محل عمل و آخرت محل حاسبی و جزای اعمال است. کسی که در دنیا مرتکب اعمال زشت باشد در آخرت جزا داده نمی شود مگر مثل آن عمل و بالعکس. اگر کسی کارهای شایسته انجام دهد به شرطی که ایمان داشته باشد چنین فردی در آخرت وارد بهشت می شود و بدون حساب روزی خواهد خورد. این آیه علاوه بر اینکه عدالت خداوند را یادآوری می کند به فضل و عطای الهی که در مقابل کارنیک اندک مردم، پاداش بی شمار و بی حساب می دهد نیز اشاره دارد. فضل خداوند اقتضای آن را دارد که پاداش حسنات چند برابر بشود اما کیفر گناهان نه. یعنی مؤمنانی که عمل و رفتار صالحانه دارند، بیش از استحقاق خود، از مواهب اخروی بهره‌مند خواهند شد. جزای خداوند در قیامت، متناسب با عملکرد انسان است. از نشانه های دستیابی به راه درست زندگی، ترک کارهای زشت و انجام عمل صالح است. این آیه یادآور این مطلب است که، نظام جزای الهی برآیند رفتار انسان در زندگی دنیوی است و عملی که مبتنی بر ایمان نباشد، برای نظام آخرت، شایستگی ندارد.

^۱. قرآن کریم، سوره روم، آیه ۱۴ و ۱۵.

^۲. قرآن کریم، سوره غافر، آیه ۴۰.

14. مغفرت و اجر کبیر

در آیه 7 سوره فاطر « الَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ » خداوند مغفرت و اجر کبیر را به بندگان از خود عطا میکند که هم ایمان داشته باشند و هم عمل صالح انجام دهند. ایمان بدون عمل مایه نجات نخواهد بود، بلکه این دو ملازم و قرین یکدیگر هستند. ایمان همراه انجام کارهای خوب، خطاپوش است و مغفرت الهی را در پی دارد.

15. پاداش کامل

خداوند در آیه « فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدُهُم مِّن فَضْلِهِ¹ » به مومنان نیکوکار پاداش کامل می پردازد و چیزی هم بر آن می افزاید و راه نجات انسان را ایمان به همراه عمل صالح معرفی کرده است. خداوند مردم را تشویق و ترغیب می کند و عمل صالح را قرین ایمان کنند تا پاداشی بیشتر از آنچه وعده داده است به آنها بدهد.

16. اهل نجات

در روز قیامت ملاک نجات، اعمال و کردار انسان است، نه روابط قبیله‌گی و قومی یا فامیلی. اگر انسانی اعمال شایسته داشته باشد اهل نجات خواهد بود و بالعکس اگر طاعات و عبادات و اعمال صالح نداشته باشد دچار قهر و غضب الهی خواهد شد.

اگر عمل صالح نباشد، هیچ چیزی فردای قیامت باعث نجات انسان نمی شود؛ زیرا به تعبیر قرآن قیامت روزی است که «لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ²»؛ در آن روز که مال و فرزندان سودی نمی بخشد، مگر کسی که با قلب سلیم به پیشگاه خدا آید.

¹. قرآن کریم، سوره نساء، آیه 173.

². قرآن کریم، سوره شعراء، آیات 88 و 89.

در آخرین گفتار، آثار اخروی مترتب بر عمل صالح بیان گردید. که عبارت است از: مشخص شدن جایگاه اخروی، ترس و اندوه نداشتن، جاودانه در بهشت، امان از خسارت قیامت، مصون از عذاب ابدی جهنم، کشت آخرت، امنیت از ترس های قیامت، آسایش اخروی، بهره‌مندی از نعمت، روشنی دل.

در فصل چهارم، آثار دنیوی و اخروی عمل صالح بیان گردید. و این مطلب حاصل شد که انسان اگر عمل را با قصد تقرب و نیت الهی انجام دهد حیات توام با آرامش و پاکی هم در این دنیا و هم در آخرت خواهد داشت. هماهنگ شدن بینش ها و گرایش ها و رفتارهای الهی همسو با خواست و مشیت الهی جزء با اطاعت محض و تسلیم درگاه الهی بدست نمی آید. سرمایه عمر فرصتی است برای انسانها تا علاوه بر پرورش اخلاق و تکامل نفس زمینه رسیدن به کمال مطلق و قرب الهی را در خود پدید آوردند و این امر زمانی ممکن می شود که انسان با ایمان، دست به اعمال صالح بزند تا خیر دنیا و آخرت را شاهد باشد.

جمع بندی و نتیجه گیری

عمل صالح عملی است که رضای الهی را در پی دارد. روح انسان با انجام عمل صالح به خدا نزدیک شده و انسان را در مسیر قرب حق تعالی به پیش می برد.

عمل صالح، عملی است که هم خود عمل خوب باشد و هم به قصد تقرب الهی و کسب رضایت الهی انجام شود. این چنین عملی است که به انسان تعالی می بخشد و به کمال می رساند.

انسان زمانی می تواند به مقام خلیفه اللهی برسد که به واسطه ایمان و عمل صالح، دارای حیات طیبه باشد. تأثیر عمل صالح در راهیابی انسان به حیات طیبه حقیقتی غیرقابل انکار است.

برخی از آثار و دستاوردهای عمل صالح در دنیا عبارت است از: رسیدن به حیات طیب، صالح بودن ذریه و نسل، نجات از مشکلات، اعطای دانش، آرامش درونی و تکامل روحی، پوشاندن لغزش ها و اصلاح کارها، اجابت دعا، مشمول رحمت الهی شدن، محبوبیت در جان مردم، استخلاف صالحان در زمین، محو گناهان، پاداش بهترین عمل برای هر عمل صالح، زیاد شدن خیرات، حسن عاقبت، دخول در رحمت الهی، اجابت دعا، جانشینی روی زمین، داخل شدن در جمع صالحان، پررنگ شدن نقش خدا در تمامی شئون زندگی، حفظ از ناسپاسی و ... و در آخرت عبارت است از: مشخص شدن

جایگاه اخروی، ترس و اندوه نداشتن، جاودانه در بهشت، روشنی دل، امان از خسارت قیامت، مصون از عذاب ابدی جهنم، کشت آخرت، امنیت از ترس های قیامت، آسایش اخروی، بهره‌مندی از نعمت، روشنی دل و

از ویژگی های مؤمنین و پرهیزگاران و صالحان این است که کارهای شایسته انجام می دهند که سلامت روح و جان را در بر داشته و موجب تشکیل شخصیت آنها می شود. از چنین افرادی اعمال و افعال صالح و نیکو و مطلوب صادر گردیده و ثمره همه اینها زندگی همراه با سلامت، معنویت، سعادت، خوشبختی و صفا و محبت انسان میشود و فرجام نیکو و عاقبت بخیری اخروی و قرب الهی را زمینه ساز است.

عملکرد انسان دارای نقشی بسزا در چگونگی تدبیر امور او از سوی خداوند دارد. عمل صالح و عمل زشت نتیجه یکسانی ندارند، بلکه هرکس عمل شایسته ای انجام دهد جزای خیر و اگر عمل شر باشد فرجام بد را در پیش خواهد داشت.

از منظر اسلام، زمانی انسان به سعادت می رسد که ابتدا نسبت به عمل صالح معرفت و شناخت داشته و سپس بر طبق آن عمل کند، و به عبارت دیگر، داشتن ایمان و اذعان به حق و سپس عمل بر طبق آن موجب سعادت است.

در بینش اسلامی عمل صالح از اساسی ترین ارکان کمال و رشد انسان است. از نظر قرآن، اسلام بدون عمل ارزشی ندارد و انسان بدون تلاش و کار به رضای الهی نمی رسد. و هر عمل، در صورتی نتیجه مطلوب را خواهد داشت که استمرار یابد. کاری که انسان گاهی انجام دهد و گاهی ترک کند، ضعف و سستی آور است ولی عمل صالح مستمر و پیگیر، نشاط آور است.

ارزش همه کارهایی که نام آنها را «عمل صالح» می گذاریم به این است که دارای روح خاصی هستند، و آن روح، توجه به خدای متعال است. البته گاهی ما در عملمان به صورت آگاهانه، به این روح توجه کامل داریم و گاهی نیز توجهمان کم رنگ و نیمه آگاهانه است. از این رو است که روح عمل صالح در واقع همان توجه به خدا است و موجب ازدیاد ایمان ما به خدا می گردد.

عمل صالح اکثر فعالیتهای سازنده و مفید را در بیشتر زمینه‌ها اعم از زمینه های فرهنگی و علمی و اقتصادی و سیاسی و نظامی و مانند آن را فرا می گیرد. توجه به عمل صالح و شایسته که داعیان الی

الله، انسانها را به آن فراخوانده اند. خدایی که غنی و بی نیاز مطلق است، و پیامبران الهی که اجر آنها فقط بر خدا است به چنین خدمتی از طرف انسانها نیاز ندارند، بلکه انسان هست که فقیر بالذات بوده و چنین عملی عامل مؤثری برای حرکت او به سوی اطاعت، پرهیز از گناه و وسیله قرب الی الله است. البته تا زمانی که خلوص و اخلاص در عمل نیاید، عمل صالح شکل نمی گیرد و این انگیزه خدایی است که به عمل انسان نورانیت داده و عمق می بخشد. در حقیقت عمل صالح از انگیزه الهی و اخلاص نشأت گرفته است.

رمز عمل صالح در همین است که با توجه به کلی بودن مفهومش، در زمانها و مکانهای مختلف، تغییر و تبدیل می شود و جهت گیری های گوناگونی پیدا می کند و لذا از فرسودگی در امان است و همیشه حالت پویایی خود را دارد. عمل شایسته ای ثمربخش و مطلوب است که مستمر باشد و فرد در انجام آن سستی و کاهلی نکرده و استقامت داشته باشد و آن را اکمل و اتم به پایان برساند. چرا که هر گونه تنبلی و سستی، ارزش عمل را کاهش می دهد.

اگر انسان خود را در محضر خدا ببیند و افعال خود را با خلوص نیت و لوجه الله انجام دهد، انگیزه الهی و قصد تقرب و نیل به کمال مطلق باعث می شود تا کارهای خوب و صالح بیشتری انجام می دهد. خشنودی خدا در راس تمام اعمال قرار گرفته، ریا، کسب منفعت یا رسیدن به تنعمات دنیوی در این مسیر جایی نخواهد داشت. بیشتر مردم نسبت به اعمال خود دچار غفلت شده و آثار آن را در نظر نمی گیرند و فرصت بالندگی و نیل به کمال حقیقی را از خود دریغ می کنند. سرمایه کوتاه عمر، فرصتی است تا هر فردی با نیت خالص و انجام کارهای شایسته حیات طیب و پاکیزه ای در دو جهان برای خود رقم زند. زیرا اگر انسان نسبت به حقایق و عواقب اعمال خود بصیرت داشته باشد مرتکب انجام کارهای ناشایست نمی شود. اگر همه بندگان الهی کارهای خود را به قصد تقرب انجام دهند علاوه بر ثمره فردی، آثار آن در اجتماع هم نمود خواهد کرد و فراتر از آن، در نسل های بعد هم تاثیرگذار خواهد بود. پس عمل یک شخص به عنوان یک عامل خیلی مهم، حیاتی و سرنوشت ساز خواهد بود. اگر انسان خواهان آسایش و آرامش دنیوی و اخروی باشد به دو مولفه ایمان و عمل صالح توجه و عنایت بیشتری خواهد داشت و از ارتکاب گناه اجتناب خواهد کرد.

انسانها در مراتب ایمان و عمل باهم یکسان نیستند و تفاوت دارند، بهشت و جایگاه ابدی از آن اولیای الهی است اما صالحان نیز می توانند به اندازه تلاش خود به درجه ای از این جایگاه الهی و خلود

ابدی دست یابند البته با نیت قرب و رسیدن به کمال مطلق. برای رسیدن به این هدف انسانها می توانند از کتاب قرآن و روایات معصومین علیهم السلام مدد گرفته تا آسانتر و بهتر به وعده لقاء و رضوان الهی برسند.

هر مومنی با داشتن آگاهی و تصویری واضح از معارف الهی بهتر می تواند در انجام اعمال خود نگرش داشته و به اصلاح یا بازنگری در اعمال ناقص خود کرده و اعمال را تام و کامل و بدون نقص انجام دهد تا در جرگه صالحان قرار گیرد.

در این نوشتار به برخی از آثار و مصادیق عمل صالح پرداخته شد و جای آن دارد تا آثار و مصادیق بیشتری تحقیق و بررسی شود.

فهرست منابع

*قرآن

* نهج البلاغه

1. ایزوتسو، توشیهیکو. 1378. مفاهیم اخلاقی - دینی در قرآن مجید. ترجمه فریدون بدره‌ای. چاپ اول. تهران: نشر و پژوهش فرزاد روز.
2. ابن فارس، احمد. 1422ق. معجم مقاییس اللغة. الطبعة الأولى. بیروت: دار احیاء التراث العربی.
3. ابن منظور، محمد بن مکرم. 1414. ق. لسان العرب. بیروت: دار صادر. چاپ سوم.
4. امام خمینی، سید روح‌الله موسوی. 1381. تقریرات فلسفه، ج 3، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(ره).
5. امر به معروف و نهی از منکر. 1376 هـ.ش. تهران: انتشارات مرکز تحقیقات اسلامی نمایندگی ولی فقیه در سپاه.
6. امین، مهدی. 1370. معارف قرآن در میزان. سازمان تبلیغات اسلامی.
7. السید الطیب الموسوی الجزائری، تفسیر القمی. 1401. قم: مؤسسه دارالکتاب للطباعة و النشر.
8. بیضاوی، عبدالله بن عمر. 1418ق. أنوار التّنزیل و أسرار التّأویل. الطبعة الأولى. بیروت: دار احیاء التراث العربی.

9. جوادی آملی، عبد الله. 1371. ، قم: نشر فرهنگی رجاء، چاپ اول.
10. حسینی نیا، اقبال. 1396. توبه و بازگشت. مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران.
- 11.
12. دهخدا، علی اکبر، 1325 - 1359 هـ. ش. لغت نامه . [زیر نظر محمد معین] تهران : انتشارات دانشگاه تهران.
13. راغب اصفهانی، حسین بن محمد. 1998م. المفردات فی غریب القرآن، بیروت: دارالمعرفه، چاپ اول.
14. ----- . 1383. ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ القرآن. المكتبة المرتضویه لاحیاء آثار الجعفریة.
15. ----- . (بی تا). المفردات . تهران: دفتر نشر کتاب.
16. ----- . 1416. مفردات الفاظ القرآن. دارالقلم. دیجیتالی.
17. رازی، محمد بن ابی بکر. 1415ق، مختار الصحاح، به کوشش: احمد شمس الدین، بیروت: دارلکتب العلمیه، چاپ اول.
18. جوهری، اسماعیل بن حماد. 1407ق. الصحاح، به کوشی: احمد عبدالغفور عطار، بیروت: دارالعلم للملایین، چاپ چهارم.
19. ----- . (بی تا). الصّاح (تاج اللّغه و صحاح العربیّه) تحقیق و تصحیح احمد عبدالغفور عطار. الطبعة الأولى. بیروت: دار العلم للملایین.
20. سبحانی، شیخ جعفر، منشور جاوید، قم: مؤسسه امام صادق (علیه السلام).
21. شرتونی، سعید الخوری. 1403ق. اقرب الموارد فی فصیح العربیّه و الشوارد، قم: کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی.
22. شریف رضی، محمد حسین، ترجمه و شرح نهج البلاغه، ترجمه فیض الاسلام اصفهانی، علی نقی ، ناشر: موسسه چاپ و نشر تالیفات فیض الاسلام ، تهران
23. طباطبایی، محمد حسین. 1374. المیزان فی تفسیر القرآن، دفتر نشر اسلامی، چاپ پنجم.
24. ----- . تفسیر المیزان . ترجمه محمد باقر موسوی همدانی. قم: دفتر انتشارات اسلامی، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.

25. ----- 1417ق. الميزان فى تفسير القرآن. قم: جامعه مدرسين.
26. ----- 1378ش. ترجمه تفسير الميزان. قم: جامعه مدرسين.
27. طيّب، سيّد عبدالحسين. 1378. أطيّب البيان فى تفسير القرآن. تهران: انتشارات اسلام.
28. طبرسى، فضل بن الحسن. 1376ش. مجمع البيان. تهران: انتشارات ناصر خسرو.
29. طوسى، ابوجعفر محمد بن الحسن بن على بن الحسن. 1411 ق. مصباح المتهجد. مؤسسه فقه الشيعه.
30. طباطبايى، محمدحسين. 1374. ترجمه تفسير الميزان. قم: جامعه مدرسين حوزه علميه قم، دفتر انتشارات اسلامى.
31. تاجدينى، على. 1382. فرهنگ جاويدان الميزان. چاپ اول. تهران: نشر مهاجر.
32. فراهيدى، خليل بن احمد. 1410. كتاب العين. محقق، مصحح، مخزومى، مهدى، سامرائى، قم: هجرت.
33. فيروزآبادى، محمد بن يعقوب. (بى تا). القاموس المحيط. چاپ اول. بيروت: دار الكتب العلميه.
34. فيومى، احمد بن محمد بن على مقرر. 1397. المصباح المنير فى غريب الشرح الكبير للرافعى، مؤسسه دار الهجره.
35. قرشى، سيّد على اكبر. 1367. قاموس قرآن. چاپ پنجم. تهران: دار الكتب الاسلاميه.
36. قرشى بنابى، على اكبر، 1412ق. قاموس قرآن. تهران: دار الكتب الاسلاميه، چاپ: ششم.
37. قرائتى، محسن. 1384. ده درس پيرامون امر به معروف و نهى از منكر. ناشر: مركز فرهنگى درسهايى از قرآن.
38. مصطفوى، حسن. 1360ش. التحقيق فى كلمات القرآن الكريم. تهران: بنگاه ترجمه و نشر كتاب.
39. مكارم شيرازى، ناصر. 1374. تهران: دارالكتب الاسلاميه.
40. وطن دوست. 1383. عمل در قرآن. دانشگاه قرآن و عترت رضوى.
41. ورام، مسعود بن عيسى. (بى تا). تنبيه الخواطر و نزهة النواظر (مجموعه ورام)، بيروت - لبنان: مكتبه الفقيه، (عربى)